

КОНВЕРГЕНЦІЯ ЯК РЕЛЕВАНТНИЙ ФАКТОР ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

CONVERGENCE AS A RELEVANT COUNTER RESISTANCE FACTOR TO TERRORISM

Кудінов С.С.,

кандидат юридичних наук, доцент
Національної академії Служби безпеки України

Статтю присвячено аналізу міжнародного досвіду протидії тероризму та процесів конвергенції як релевантного фактору антитерористичної безпеки. Досліджуються особливості конвергенції у правовому забезпеченні, оптимізації системи державних органів, уповноважених протидіяти тероризму, залученням до вказаного процесу населення, приватного сектору, наукових установ та навчальних закладів.

Ключові слова: тероризм, терористична загроза, конвергенція, законодавче забезпечення, державні органи.

Статья посвящена анализу международного опыта противодействия терроризму и процессов конвергенции как релевантного фактора антитеррористической безопасности. Исследуются особенности конвергенции в правовом обеспечении, оптимизации системы государственных органов, уполномоченных противодействовать терроризму, привлечением к указанному процессу населения, частного сектора, научных учреждений и учебных заведений.

Ключевые слова: терроризм, террористическая угроза, конвергенция, законодательное обеспечение, государственные органы.

The article is devoted to the analysis of the international experience of counteracting terrorism and the processes of convergence as the relevant factor of antiterrorist security. The peculiarities of convergence in legal protection, optimization of the system of state bodies authorized to counter terrorism, involving the specified process of the population, the private sector, scientific institutions and educational institutions are studied.

Key words: terrorism, terrorist threat, convergence, legislative provision, state bodies.

Постановка проблеми. Сьогодні від терористичних загроз, на жаль, не застрахована жодна країна у світі. Навіть країни з усталеними формами демократії та розвинутою системою захисту безпеки держави від злочинних посягань стають мішенню терористичних атак. При цьому географія тероризму неспинно розширюється, підтвердженням чого є результати спільних досліджень Інституту економіки та миру і Університету штату Меріленд, відповідно до яких у 2015 році тільки 34 країни світу не зазнали впливу вказаного суспільно-небезпечного явища на соціальну, політичну, економічну та інші сфери життя [1].

Ситуація, що склалась, має політичний контекст, адже на сучасному етапі тероризм окремими учасниками міжнародної спільноти (від держав до організацій, об'єднань, груп та осіб), на жаль, вважається одним із ефективних інструментів реалізації геостратегічних рішень. Вказана тенденція практично однаково (з деякими відмінностями) проявляється у всіх розвинених соціальних системах світу, що свідчить про презумпцію ідентичності терористичної діяльності. Зазначене є вагомим аргументом на користь необхідності об'єднання зусилля міжнародної спільноти у протидії вказаному суспільно-небезпечному явищу. Адже алгоритм протидії тероризму окремими державами самостійно, без інтегрованої підтримки інших країн, продемонстрував свою нездатність забезпечити стабільність безпекового простору на внутрішньодержавному, регіональному та міжнародному рівнях. Підтвердженням зазначеному є доволі високий рівень терористичної загрози, масштаби якого мають транснаціональний характер.

Вказана негативна тенденція не оминула і Україну, що стало масштабним випробуванням на міц-

ність для національного сектору безпеки й оборони, який, на жаль, не повною мірою зміг відреагувати на події, що, починаючи із 2014 року, набули стрімкого розвитку та стали каталізатором загроз державному суверенітету, територіальній цілісності держави у межах міжнародно-визнаного державного кордону України.

Ураховуючи викладене, проблема протидії тероризму, маючи транснаціональний характер, потребує консолідованого підходу до відпрацювання дієвих стратегій у забезпеченні міжнародної безпеки, спроможності протистояти викликам з боку міжнародних терористичних організацій і квазідержавних утворень, які претендують на самостійну роль у системі міжнародних відносин.

Проблема протидії тероризму є об'єктом активної зацікавленості не тільки у національному, а й міжнародному науковому просторі. Так, вагомий внесок у теоретичну розробленість протидії тероризму, системного аналізу його сутності, причин виникнення і поширення міжнародного тероризму, формування засад транснаціональної системи протидії вказаному суспільно-небезпечному явищу зробили такі дослідники, як Р. Арон, Е. Аречаг, Дж. Белл, В. Бруггеман, П. Вілкінсон, М. Грешно, Б. Джекінс, А. Джонгман, М. Джонс, У. Лакер, Р. Пейп, Н. Поллард, Дж. Поуст, Д. Роланд, С. Солан, Б. Хьютон, А. Шеллі, А. Шмідт, Ю.М. Антонян, В.Ф. Антипенко, А.І. Долгова, В.М. Дрьомін, В.П. Смельянов, А.П. Закалюк, В.С. Канцір, І.І. Карпець, М.П. Карпушин, В.В. Крутов, Б.Д. Леонов, В.А. Ліпкан, Е.Г. Ляхов, І.М. Рижов, М.П. Требін, В.П. Тихий. Незважаючи на активну увагу, приділену як іноземними, так і вітчизняними вченими, поглибленого аналізу потребують питання

конвергенції у протидії тероризму, що потребує відповідного наукового супроводження.

Метою статті є дослідження міжнародного досвіду контртерористичної діяльності, визначення конвергентних тенденцій та перспектив його синтезу в державній системі боротьби з тероризмом в Україні.

Термін «конвергенція» (від лат. *convergere* – наближуватись, сходитись) є достатньо розповсюдженим у різних галузях знань. Так, в авіації феномен конвергенції означає зіткнення двох повітряних потоків, які мають неоднакову за напрямком швидкість [1]. У біології дане поняття використовується для позначення виникнення схожих анатомічних та морфологічних форм відносно далеких за походженням груп організмів в процесі еволюції [2, с. 39]. У філології вказана категорія означає розвиток подібних рис у кількох мовах незалежно від спільного походження внаслідок тісних і тривалих контактів між їхніми носіями [3, с. 371–372]. Найбільшого розповсюдження даний термін отримав у суспільних науках, де сформувалася окрема теорія конвергенції. Дана теорія характеризується як соціально філософська та політологічна концепція, згідно з якою інтернаціоналізація економічної, політичної, культурної діяльності та наявність низки загальних структурних та функціональних аспектів ведуть до зближення політичного і соціально дивергентних систем – капіталізму та соціалізму – з можливістю їх злиття у майбутньому у змішане суспільство, яке синтезує в собі позитивні риси кожного з них [4, с. 132]. Процеси конвергенції знаходять відображення і у сучасній правовій науці, де виокремлюється поняття «правова конвергенція». Під зазначеним розуміється складне соціальне явище, яке відображає загальні закономірності розвитку права в умовах глобалізації та знаходить свій прояв у: виникненні правових систем змішаного типу; розвитку регіональних правових систем; уніфікації міжнародного права; трансформації права в країнах, які традиційно пов'язуються з певним типом правової системи і навіть визначають його «обличчя» [5].

У контексті обраного для проведення дослідження напряму, категорію «конвергенція» доцільно розглядати через призму теорії та практики боротьби з тероризмом, акцентуючи увагу на можливості отримати додаткові преференції від зближення національних безпекових та антитерористичних систем із міжнародними. Ураховуючи викладене, поглибленого наукового пізнання потребують сучасні підходи до протидії тероризму провідних країн світу, урахування досвіду яких є необхідним при формуванні загальнодержавної системи контртерористичної безпеки.

Слід відзначити, що найбільшого прогресу на шляху створення ефективних систем протидії тероризму, включаючи системи реагування на терористичні акти, досягли ті країни, які тривалий час ведуть боротьбу із тероризмом (Ізраїль, Сполучені штати Америки, Велика Британія, Іспанія, Франція). Активізація міжнародної спільноти у відпрацюванні

ефективних механізмів протидії терористичним загрозам розпочалась після неодноразового підтвердження навіть розвинутих країн щодо їх спроможності адекватно відреагувати на масштабні терористичні акти, зокрема: Японії, Великої Британії, Іспанії, Франції. Проте саме після жахливих подій 11 вересня 2001 року в багатьох країнах світу розпочалась розбудова систем реагування на терористичні акти з урахуванням нових реалій безпекового середовища.

Ураховуючи викладене, заслуговує на увагу досвід організації протидії тероризму США. Так, у період після 11 вересня 2001 року відбулась принципова зміна підходів до організації системної протидії терористичній загрози на території США, до яких слід віднести:

- прийняття Закону «Про патріотизм» (Patriot Act);
- затвердження «Національної стратегії боротьби з тероризмом» (National Counterterrorism strategy);
- відпрацювання «Національного плану дій», яким визначено мету, поставлену перед урядом США у сфері протидії терористичним загрозам, розмежовано сфери відповідальності федеральних міністерств та відомств, визначено пріоритетні завдання у вказаному напрямку діяльності держави;
- внесення змін у національне законодавство, відповідно до яких з метою своєчасного попередження вчинення терористичного акту та протидії тероризму, значно розширено перелік підстав тимчасового обмеження державою прав та свобод людини;
- створення Міністерства внутрішньої безпеки (Department of Homeland Security);
- проведення спеціальних військових кампаній в Іраку та Афганістані;
- реструктуризація національного розвідувального співтовариства [6].

У контексті зазначеного доцільно звернути увагу на те, що запорукою успішної імплементації окреслених законодавчих змін та інституційних реформ у системі державних органів стала ґрунтовна робота держави, спрямована на взаємодію із населенням країни. Адже, незважаючи на значне зростання витрат на забезпечення безпеки країни за умов багаторічного дефіциту бюджету, вказані процеси отримали позитивну оцінку з боку населення.

З огляду на зростання терористичної загрози заслуговує на увагу трансформація національного законодавства низки європейських країн. Так, спостерігається укорінення у нормах законодавства більш жорсткого реагування держави навіть на потенційні загрози терористичного характеру. Зокрема, за законодавством Великої Британії, Італії, Іспанії значно спрощений порядок на тимчасове обмеження прав та свобод людини, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину терористичного характеру, передбачена кримінальна відповідальність за пропаганду тероризму, встановлена чітка законодавчо врегульована система протидії фінансуванню тероризму [7, с.195–196].

Крім того, заслуговує на увагу збільшення низкою країн кола повноважень національних право-

охоронних органів і спеціальних служб у протидії тероризму. Зокрема, відповідно до Закону Федеративної республіки Німеччини (далі – ФРН), прийнятого 24 червня 2016 року «Про заходи з протидії тероризму»:

- запроваджено автоматизований обмін даними між національними спецслужбами та правоохоронними органами, а також зі спецслужбами іноземних держав;

- визначено координаційну роль спеціальних служб у діяльності держави, спрямовану на протидію терористичним загрозам національній безпеці;

- Федеральній розвідувальній службі Німеччини надано право знімати інформацію з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем за спрощеною процедурою виключно з метою виявлення, запобігання та припинення дій, спрямованих на вчинення терористичного акту;

- збільшено повноваження правоохоронних органів у сфері протидії нелегальній міграції;

- посилено контроль з боку спеціальних служб та правоохоронних органів за національним інформаційним простором з метою попередження кібертерористичних атак [8, с. 15].

Після терактів, що сталися у Парижі (2015 рік) та в Ніцці (2016 рік), у Франції запроваджено ряд законодавчих змін, спрямованих на адаптацію кримінального закону до реальних загроз національній безпеці країни та підвищення ефективності попередження вчинення терористичних актів, зокрема:

- збільшення термінів покарання за терористичну діяльність (до довічного ув'язнення без права дострокового звільнення);

- посилення адміністративного контролю в районах проведення антитерористичних операцій;

- встановлення кримінального покарання: за створення сайтів терористичної спрямованості; пропаганду тероризму в національному інформаційному просторі;

- введення заборони поповнення або використання банківських карт, які не можуть бути пов'язані з ідентифікованим користувачем [8, с. 16].

З огляду на тенденції до зростання небезпеки міжнародного тероризму, зміни антитерористичного законодавства, зокрема, щодо посилення силової компоненти у системі протидії тероризму, збільшення витрат на фінансування їх потреб, спостерігається і в інших країнах світу, таких як Канада, Швейцарія, Австралія тощо.

У контексті дослідження міжнародного досвіду протидії тероризму спостерігається тенденція посилення ролі спеціальних служб та підрозділів спеціального призначення. Так, заслуговує на увагу досвід Ізраїлю, у загальнодержавній протидії тероризму якого особливе місце виокремлюється Таємній розвідувальній службі Ізраїлю «Моссад», Службі загальної безпеки «Шабак». При цьому основною перевагою силових структур Ізраїлю вважається широка довіра до них населення, високий рівень професійної підготовки їх співробітників та розгалужена мережа інформаторів.

Крім того, особливої уваги заслуговує налагоджена система взаємодії ізраїльського населення зі спеціальними службами та правоохоронними органами у протидії тероризму, що є досить ефективним елементом системи протидії цьому небезпечному явищу. Так, більшість ізраїльських громадян готові до надзвичайних ситуацій, а у разі необхідності до терориста в момент вчинення терористичного акту мають право застосовувати зброю як представники уповноважених органів державної влади, так і охоронці приватних структур (навіть за умови наявності достатньо суворого законодавства щодо застосування зброї) [8, с. 17–18].

Вивчення міжнародного досвіду протидії тероризму свідчить про активне залучення до вказаного процесу сучасних навчальних закладів та наукових установ. Корисним у визначеному напрямку загальнодержавної системи протидії тероризму є досвід Великої Британії, яка активно залучає до зазначеного процесу дослідницькі центри, наприклад, «Об'єднаний центр аналізу тероризму» («Joint Terrorism Analysis Centre»). Унікальним з огляду залучення освітнього процесу до протидії тероризму слід вважати британський досвід підготовки, починаючи з 2007 року магістрів за спеціальністю «Terrorism Studies» на базі окремих вищих навчальних закладів [9, 10].

Досліджуючи міжнародний досвід протидії тероризму, не можна не погодитися з Н. Поллардом та Т. Гарвіном, які, висловлюючи експертну думку [11], наголошують на тому, що, зважаючи на масштабність наслідків терористичної діяльності для зовнішньої та внутрішньої безпеки держав, протидія вказаному суспільно-небезпечному явищу не може мати принципово різний характер, незалежно від геополітичного становища країни, її соціально-економічного рівня тощо.

Зважаючи на проведений аналіз міжнародного досвіду окремих країн у протидії тероризму, можна спостерігати відповідну конвергенцію, тобто зближення національних систем протидії тероризму, що знаходить відображення на законодавчому, інституційному, організаційно-тактичному рівнях, спрямоване на ефективне забезпечення безпеки власної країни від загроз терористичного характеру.

Сучасні загрози міжнародному безпековому простору спонукають до відпрацювання ефективної системи реагування на виклики та загрози, особливе місце серед яких займає тероризм. Проведений у даній статті аналіз міжнародного досвіду протидії тероризму свідчить про наявність конвергенційних процесів, зокрема:

- адаптація національного законодавства відповідно до наявних реальних та потенційних загроз національній безпеці;

- оптимізація системи державних органів (створення нових державних органів – суб'єктів загальнодержавної системи протидії тероризму) із чітким розподіленням компетенції у протидії загрозам національній безпеці терористичного характеру);

- активна участь у протидії тероризму національних спеціальних служб;

– налагоджена система взаємодії суб'єктів протидії тероризму із населенням, що забезпечує ефективну превенцію терористичної діяльності;

– залучення до загальнодержавної системи протидії тероризму навчально-наукових установ.

Варто враховувати той факт, що антитерористична конвергенція має значний позитивний потенціал у процесі формування державної системи антитерористичної безпеки в Україні, реформування суб'єктів боротьби з тероризмом із урахуванням нових викликів та загроз терористичного харак-

теру. Експлуатація позитивного антитерористичного досвіду провідних країн світу із зближення і змішання антитерористичних систем вимагає зваженого і точного соціально-правового аналізу та правового регулювання, насамперед з метою окреслення певної межі, за якою можлива втрата антитерористичною системою своєї самобутності та самостійності внаслідок подібних трансформацій. Саме тому цей процес потребує організаційно-правових нововведень, які неможливі без поглиблених науково-прикладних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Goldsmith V. Convergence. Cross Country. 1996. № 48. URL: <http://www.nebo.kiev.ua/meteo/converg.htm>.
2. Третьякова О.Д. Понятие правовой конвергенции. «Черные дыры» в Российском Законодательстве. 2008. № 3. С. 39–42;
3. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с;
4. Современная западная философия: словарь / сост.: Малахов В.С., Филатов В.П. М.: Политиздат, 1991. 414 с;
5. Волошенко О.В. Процеси конвергенції в сучасних правових системах. Форум права. 2009. № 3. С. 123–128. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09vovcpc.pdf>.
6. Countering the Changing Threat of International Terrorism: Report of the National Commission on Terrorism. Pursuant to the Public Law/105-th Congress. URL: // <http://www.ict.il/documentdet.cfm>.
7. Пертиченко В.Г. Закордонний досвід проведення антитерористичних заходів. Порівняльно-аналітичне право. 2014. №1. С. 194–197.
8. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / [Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є.]; за заг. ред. О. О. Резнікової. К.: НІСД, 2017. 60 с;
9. Study Terrorism at the University of East London. URL: <http://www.police-life.co.uk/training/study-terrorism-at-university-of-east-london>.
10. The Centre for the Study of Terrorism. URL: <http://www.st-andrews.ac.uk/cstpv/terrorismstudies/mlitt/html>.
11. Pollard N., Tuohy R.V., Garvin, T. Emergency responders' needs, goals, and priorities. Hicks and Associates, Inc., 2003.